

**Biblioteka jako miejsce pracy z
postawą wobec niepełnosprawności i
choroby przewlekłej przez literaturę,
film i „żywą książkę”**

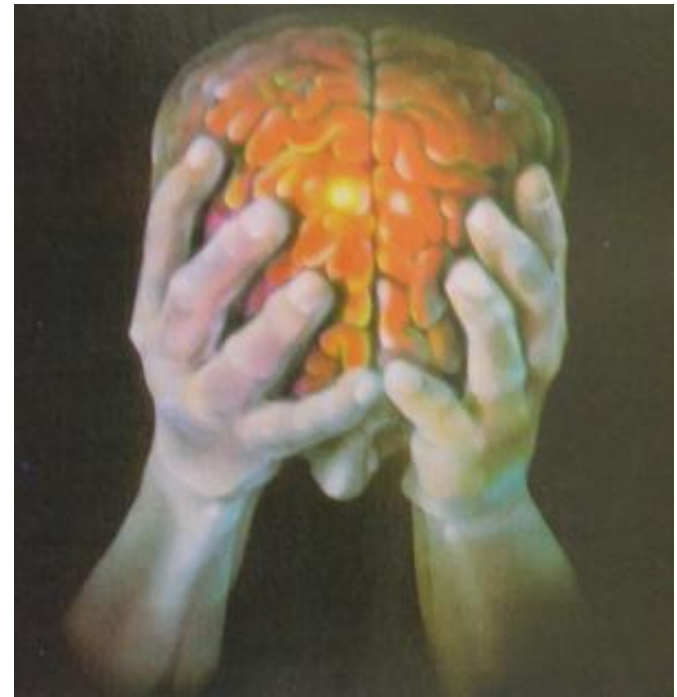
Postawa:

- uwewnętrzniona przez jednostkę, **wyuczona skłonność** (akt woli przejawiający się w czynach) **do reagowania w społecznie określony sposób**, szczególnie przez podejmowanie określonych działań w odpowiedzi na oczekiwania społeczne.
- źródłem postaw jest **przyjęty światopogląd**, rozumiany jako zbiór subiektywnych doświadczeń intelektualnych oraz emocjonalnych, określających relację osoby do rzeczywistości.
- komponenty postawy:
  - **behawioralny (zachowania)**
  - **afektywny (emocje)**
  - **poznawczy (przekonania)**

Wyobraźcie sobie mecz piłki nożnej ...

- **Schemat** – struktura umysłowa (poznawcza), organizacja naszych uprzednich doświadczeń z jakimś rodzajem osób, obiektów oraz zdarzeń; uproszczona, uogólniona reprezentacja fragmentu rzeczywistości; tworzy wiedzę o świecie, steruje reakcjami

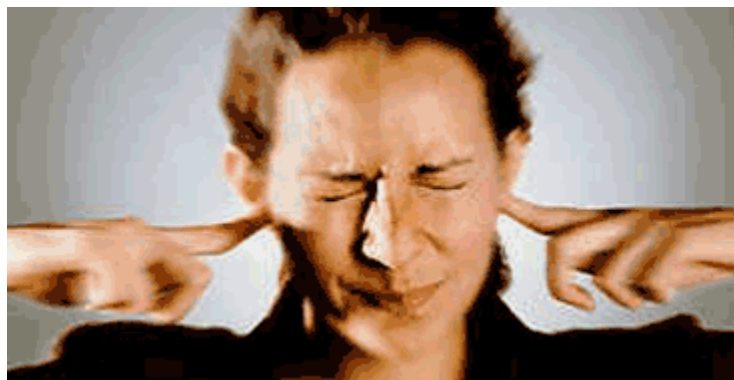

PRZECZYTAJ TEKST

Zdognie z nanjwoymszi baniadmai perzporawdzomyni na bytyrijskch uweniretasytch nie ma zenacznia kojnolesc ltier przy zpiasie dengao solwa. Nwajzanszyeim jest, aby prieszwa i otatsnia lteria byla na siwom mijsecu, ptzosałoe mgoą być w niaedziłe i w dszalym cągu nie pwinono to sawrztać polbemórw ze zozumierniem tksetu. Dzijee sie tak datgelo, ze nie czamyty wyszistkch lteir w sołwie, ale cłae sołwa od razu.

Dlaczego posiadamy i stosujemy schematy?

- olbrzymia liczba docierających do nas danych, informacji
- wielość podejmowanych przez nas decyzji
- konieczna jest oszczędność poznawcza
(uproszczenia myślowe i praktyczne reguły zdroworozsądkowe pomagające w zrozumieniu i sprawnym funkcjonowaniu w rzeczywistości społecznej)

- stereotyp – rodzaj schematu, uproszczona i uogólniona reprezentacja grupy osób (zbiór przekonań na ich temat) wyodrębnionej ze względu na łatwo zauważalną cechę określającą społeczną tożsamość członków danej grupy (np. narodowość, wiek, płeć) uprzedzenie – zwykle negatywny stosunek emocjonalny do członków jakiejś grupy utrzymywany z tego powodu, że są jej członkami
- dyskryminacja – wrogie bądź niesprawiedliwe zachowanie wobec osób należących do stereotypizowanej grupy

Dyskryminacja

- Świadome lub nieświadome niesprawiedliwe traktowanie osób ze względu na ich rzeczywistą lub domniemaną przynależność grupową (pochodzenie, status materialny), polegające na utrudnianiu im równego dostępu do przysługujących praw, przywilejów i zasobów społecznych.
- Polega na podjęciu działania lub na jego zaniechaniu.

-
- Dyskryminacja bezpośrednia – wynikająca z uprzedzenia, ze świadomego przekonania, że dana osoba/grupa jest mniej wartościowa i nie zasługuje na równe prawa.
  - Dyskryminacja pośrednia – bierne, często nieświadome ograniczanie swobód i praw wskutek niedostrzegania lub bagatelizowania jakiejś grupy.
-

Dyskryminacja pośrednia

- jest częstsza, bardziej rozpowszechniona od aktywnych form dyskryminacji
- jest trudniej dostrzegalna (efekt „przezroczystości”) nawet dla osób padających jej ofiarą!

---

3 poziomy dyskryminacji:

- jawna wrogość wobec przedstawicieli określonej grupy
  - bezzasadne założenie o wyższości jednej grupy nad drugą
  - nieuwzględnianie istnienia osób z określonej grupy we własnym otoczeniu
-

Przykłady dyskryminacji wynikającej z jawnego uprzedzenia (1 poziom):

- ze względu na płeć – uprzedzenie „*mężczyzna nie nadaje się do pracy w przedszkolu*”, więc niezatrudnienie
- ze względu na wiek (ageism) – uprzedzenie „*starzy ludzie na niczym się nie znają*”, więc zachowania lekceważące
- ze względu na niepełnosprawność (ableism) – uprzedzenie „*on tak dziwnie wygląda*”, więc niezapraszanie/niezatrudnienie, aby uniknąć nieprzyjemności obcowania z tą osobą
- ze względu na pochodzenie/ status materialny (klasizm) - niewpuszczanie osób wyglądających ubogo do sklepów, restauracji, dyskotek
- ze względu na wyznanie lub etniczność – wolne miejsce w autobusie koło czarnoskórego pasażera, „*czarnuch*” (rasizm)

Przykłady dyskryminacji wynikającej z założenia o wyższości jednych nad drugimi (2 poziom):

- ze względu na płeć (seksizm) – „dobrze prowadzisz samochód jak na kobietę”,
- ze względu na wiek (ageism) – pielęgniarka do starszego pacjenta „hej, dziadek, bądź grzeczny i wypij lekarstwo”
- ze względu na niepełnosprawność (ableism) – nieudzielanie przez lekarza pełnej informacji o badaniach, którym się ją poddaje
- ze względu na pochodzenie/ status materialny (klasizm) – reakcje na tzw. „mezalians”
- ze względu na wyznanie lub etniczność – szczególnie wzmożona obserwacja Roma w sklepie (pod kątem kradzieży)

Przykłady dyskryminacji wynikającej z nieuwzględnienia istnienia niektórych grup/osób (3 poziom)

- ze względu na płeć (androcentryzm) – męska forma w języku jako normatyw; czerpanie wiedzy o działaniu leków z medycznych badań nad mężczyznami
- ze względu na wiek – ograniczony dostęp starszego pokolenia do usług z wykorzystaniem Internetu (usługi bankowe, czytelnia)
- ze względu na niepełnosprawność – krawężniki, brak wind
- ze względu na pochodzenie/status materialny (klasizm) – używanie w oficjalnych pismach specjalistycznego języka (np. prawniczego) niezrozumiałego dla osób o niskim wykształceniu, brak niektórych podstawowych świadczeń zdrowotnych
- ze względu na wyznanie lub etniczność – pomijanie w menu potraw dla wyznawców innych religii, wegetarian

Skąd się biorą stereotypy i uprzedzenia?

Źródła stereotypów i uprzedzeń – różne teorie

1. Rzeczywisty konflikt interesów

Uprzedzenia powstają wtedy, kiedy różne grupy społeczne współzawodniczą o trudno dostępne czy skąpe dobra i stają się wrogami, np. Palestyńczycy i Izraelczycy.

Teoria ta nie wyjaśnia uprzedzeń w stosunku do grup, z którymi się nie rywalizuje, czy nawet nie ma żadnego kontaktu.

Źródła stereotypów i uprzedzeń – różne teorie

2. Przeniesienie agresji

- Uprzedzenia powstają wtedy, kiedy ludzie przenoszą na grupy mniejszościowe agresję wywołaną frustracją, której obiekt nie może być zaatakowany (za silny, abstrakcyjny, nieznany). Np. w badaniach frustrowano studentów na obozie letnim (zamiast spędzić wolny wieczór w kinie, musieli rozwiązywać testy psychologiczne) i stwierdzono nasilenie poziomu uprzedzeń w stosunku do Japończyków i Meksykan (*Miller i Bugelski, 1948*).
- Scapegoating – poszukiwanie kozła ofiarnego

Szczególnie podatne na mechanizm przeniesienia agresji są osoby autorytarne

syndrom osobowości autorytarnej:

- uległość i wypieranie wrogości wobec autorytetów,
  - projekcja wypartej wrogości na “onych”
  - niechęć do wglądu w ludzką psychikę
  - etnocentryzm (niechęć do obcych)
  - zamiłowanie do pionowej wizji świata i zewnętrznych oznak siły
  - dyscyplina i nasilona skłonność do karania
  - konserwatyzm obyczajowy, prawicowe poglądy polityczne
-

Źródła stereotypów i uprzedzeń – różne teorie

3. Kategoryzacje społeczne

- Stereotypy i idące za nimi uprzedzenia są ubocznym skutkiem skądinąd normalnego funkcjonowania ludzkiego umysłu – podziału innych osób na kategorie, dzięki czemu:
- nie trzeba każdej osoby “uczyć się” od nowa i oddzielnie
- można automatycznie przetwarzać informacje o innym człowieku oszczędzając czas i zasoby umysłowe (“automatyczny pilot” - stereotyp jako narzędzie umysłowe)
- można wykorzystać zgromadzoną już wiedzę o rodzajach ludzi
- można wyjść “poza dostarczone informacje” (wnioskować o brakujących danych, przewidywać, planować)

Efekty kategoryzacji społecznych

- łatwość podziału MY-ONI:
- faworyzacja grupy własnej / deprecjacja grupy obcej
- W sytuacjach społecznych zawsze jedna z kategorii jest własną grupą spostrzegającego człowieka, a ludzie z reguły dążą do podwyższenia poczucia własnej wartości – stąd skłonność do pozyskiwania **pozytywnej tożsamości społecznej**, przekonania, że własna grupa jest lepsza od pozostałych.
- stąd pozytywne sądy na temat członków grupy własnej, a negatywne - na temat członków grupy obcej, *np. atrybucje: w grupie własnej przypisywanie negatywów czynnikom zewnętrznym, a pozytywów wewnętrznym; w grupie obcej odwrotnie*

Niepełnosprawność i choroba przewlekła budzą w większości z nas lęki różnego rodzaju.

od najprostszych:

- zarażę się,
- mój wizerunek ucierpi przez skojarzenie mnie z osobą nie doskonałą
- będę czuć dyskomfort bo trzeba będzie np. pomóc w toalecie, albo że nie dam rady zapewnić bezpieczeństwa (np. ktoś zacznie się dławić a ja nie będę wiedzieć co zrobić)

do głębokich:

- Przypomina nam się że jesteśmy śmiertelni, krusi, nie wszystko zależy od nas, itd.

Sprzyja to niestety powstawaniu niechęci do całej grupy oraz utrwalaniu się stereotypów. Boję się, więc nie pozwalam sobie doświadczyć relacji z tymi osobami. Opieram się zatem jedynie na stereotypowych o nich wyobrażeniach.

Nabywanie stereotypów - dziedziczenie społeczne i konformizm

- Uprzedzenia i stereotypy są przejmowane od innych jako wiedza o świecie, a wiara w nie jest przejawem konformizmu wobec norm społecznych.
- Uczenie się stereotypów to uczenie się kultury.

Czy stereotypowe postrzeganie grupy do której ja sam, ja sama przynależę ma wpływ:

- na mnie?
- na moje zachowania?
- na moje wybory ?
- na moje życie?

Czy obraz ma znaczenie?

Dbajmy o przekaz wizualny w szkołach

- Pokazujemy osoby z niepełnosprawnością w takich samych kontekstach jak zdrowych, a nie jedynie w kontekście ich niepełnosprawności (np. wśród pracujących, czy bawiących się postaci niech zawsze będzie też osoba z niepełnosprawnością)
- Unikajmy eksponowania „pomocy” i „opieki” jako podstawowych platform relacji zdrowi- niepełnosprawni
- Pokazujemy osoby z niepełnosprawnością w sytuacjach w których są sprawczy, samodzielni, efektywni, imponujący itp..
- W wszystkich sytuacjach jakie pokazujemy starajmy się eksponować różnorodność: zdrowych i chorych, różne kolory skóry, różne ubiory, religie, zwyczaje, talenty itp. To pokazuje, że ludzie w ogóle są różni i „granica” nie przebiega między zdrowymi a niepełnosprawnymi.

Bo to ma znaczenie czy otaczają nas takie
obrazki.....

Czy takie...

FOTO RADEK RYMUT

Film

Film i poprowadzona po nim dyskusja to doskonałe narzędzie do pracy z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi. Ważne by pojawił się element dyskusji, który skłoni do refleksji, przemyślenia istotnych zagadnień. Ten sam film można omawiać w wielu różnych kierunkach, prowadząc dyskusję pytaniami (dobrze jest przygotować ich sobie trochę wcześniej). Poniżej kilka propozycji filmów.

Niebieskoocy – film

- Film przedstawia przebieg doświadczenia, jakie przeprowadziła w 1995 roku Jane Elliott walcząca przeciwko rasizmowi w Stanach Zjednoczonych. Eksperyment polegał na podzieleniu osób uczestniczących w badaniu na dwie grupy według nieistotnej i mało zauważalnej cechy dla nich charakterystycznej, jaką jest kolor oczu. Ludzie o niebieskich oczach zostali do celów badania uznani za grupę " gorszą", " mniej inteligentną", "mniej wartościową". Jane Elliott deprymuje niebieskookich, poniża w celu ukazania, z jakimi trudnościami boryka się społeczność afroamerykańska na co dzień jedynie ze względu na to, iż mają ciemny kolor skóry. Podczas badania przedstawia mechanizmy dyskryminacyjne, jakimi przeciętni Amerykanie podświadomie się posługują. Badanie trwa 2,5 godziny, a większość uczestniczących w nim niebieskookich nie wytrzymuje złego traktowania. Film wzbogacony jest wypowiedziami Jane Elliott na temat jej działalności zwalczającej rasizm.

Źródło: <http://www.filmweb.pl> (dostęp z dnia 21.11.2013r.)

Cicha furia - film

- Stanfordzki eksperyment więzienny dobitnie pokazuje, co się może stać, gdy zwyczajni, przyzwoici ludzie znajdą się w złej sytuacji. Latem 1971 roku Philip G. Zimbardo z Craigiem Haneyem i Curtisem Banksem wybrali zdrowych, psychicznie zrównoważonych studentów, których losowo podzielili na „więźniów” i „strażników”. Zamknęli ich w symulowanym więzieniu urządzonym w piwnicach Uniwersytetu Stanforda. Już po sześciu dniach studenci przeobrazili się w okrutnych, sadystycznych „strażników” i zniewolonych, załamanych „więźniów”. Badacze zakończyli eksperyment, aby uchronić „więźniów” przed głębszymi zaburzeniami. Dokument wykorzystuje oryginalne nagrania z eksperymentu, wspomnienia uczestników, wywiady z „więźniami” i „strażnikami” przeprowadzone po zakończeniu badań. Narratorem jest sam Philip G. Zimbardo. Film "Quiet Rage: The Stanford Prison Experiment" wciąż szokuje i prowokuje do dyskusji.

Źródło: <http://www.filmweb.pl> (dostęp z dnia 14.11.2014r.)

Gdzie jest Nemo?

Mały Nemo jako jedyny z liczonego w setki rodzeństwa przeżył atak drapieżnika. Jego mama zginęła broniąc reszty potomstwa. Nemo jest „niepełnosprawny” – ma słabszą jedną płetwę. Tata Nemo jest nadopiekuńczy i chciałby ochronić syna przed wszelkimi trudnymi czy niebezpiecznymi doświadczeniami. Nemo próbuje walczyć o swoją niezależność. W wyniku niespodziewanych okoliczności zostaje porwany i trafia z oceanu wprost do akwarium w gabinecie dentystycznym w Sydney. Jego ojciec Marlin, choć cierpi na lęk przed otwartym oceanem, wyrusza synkowi na ratunek. Niezależnie od siebie Nemo i jego tata mierzą się ze swoimi lękami i ograniczeniami. Ta podróż zmienia ich oboje i ich wzajemne relacje. Polska wersja językowa filmu, wraz z niezapomnianymi dialogami rybki Dory w języku waleńskim, przeszła do historii dubbingu.

Cyrk motyli - film

"Cyrk motyli" jest to krótkometrażowy film, mający uświadomić widzowi poważny problem - brak akceptacji samego siebie oraz brak poczucia własnej wartości. Główny bohater Will jest młodym mężczyzną "pokaranym" przez los - nie posiada kończyn. Momentem zwrotnym w jego życiu jest chwila, w której (spotyka ludzi którzy nie postrzegają go przez pryzmat niepełnosprawności. Traktują go jak każdego innego człowieka, ucząc że każdy ma swoje ograniczenia i każdy ma swoje mocne strony. Pokazują że jesteśmy odpowiedzialni za to co zrobimy ze swoim życiem, niezależnie od wyjściowego „bagażu”. Will) odnajduje sens i odzyskuje wiarę w siebie. Dodatkowo staje się autorytetem dla innych, cierpiących i zagubionych osób. Jest przykładem osoby walczącej, która mimo przeciwności losu nie poddaje się.

Źródło: <http://www.filmweb.pl> (dostęp z dnia 14.11.2014r.)

Spotkania

- Wiele godzi n pracy z terapeuta nie raz nie jest w stanie dokonać tego co jedno spotkanie z osobą z niepełnosprawnością., która mimo niej doskonale funkcjonuje społecznie i zawodowo. Siłą jej słów jest zupełnie inna niż popartych nawet najlepszymi danymi statystycznymi wypowiedzi osób zdrowych. Polecam za równo w sytuacjach neutralnych – gdy jedynie chcemy budować w dzieciach pozytywne wzorce, jak również w sytuacjach trudnych. Np. przy oporze (nadopiekuńczości) rodziców wobec usamodzielniania dziecka z niepełnosprawnością, lub np. w niskiej motywacji dziecka z niepełnosprawnością lub przewlekłą chorobą.

Żywa biblioteka

Projekt polegający na możliwości wypożyczenia żywych ludzi ("książek") z grup postrzeganych stereotypowo, aby porozmawiać z nimi o ich życiu i zadać pytania na dowolny temat. Pomysł został stworzony w Danii w Roskilde na międzynarodowym festiwalu muzycznym w 2000 roku.

Projekt ma konwencję biblioteki, w której "książkami" są ludzie z różnych grup obarczonych stereotypami (geje, lesbijki, feministki, wyznawcy różnych religii, osoby o różnych odcieniach skóry, z różnym stopniem sprawności fizycznej itp.). "Czytelnicy" mogą je "wypożyczyć" i porozmawiać z nimi. Nad całością wydarzenia czuwają "bibliotekarze".

Przynajmniej po jednej edycji odbyło się już w 45 krajach na świecie. W Europie m.in. w Hiszpanii, Portugalii, Niemczech, Islandii, Szwecji, Norwegii, Wielkiej Brytanii. W Polsce: w Warszawie, Wrocławiu, Łodzi, Krakowie, Gdańsku, Poznaniu, Koszalinie, Zielonej Górze, Olsztynie czy Radomiu. Często imprezy są cykliczne.

Założeniem projektu jest edukacja, że prawa człowieka powinny być uznawane i szanowane przez innych ludzi. Celem jest wzrost świadomości na temat stereotypów i uprzedzeń, a także ich konsekwencji, promowanie tolerancji i różnorodności, czy wzrost zaangażowania na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji. Wydarzeniu temu zwykle towarzyszą warsztaty antydyskryminacyjne, prezentacja instytucji i organizacji zajmujących się prawami człowieka. Od 2003 roku żywa biblioteka wykorzystywana jest przez program Rady Europy w ramach edukacji na temat praw człowieka.

Dziękuję za spotkanie!

Zofia Lisiecka

Ośrodek Doradztwa i Treningu Kierowniczego, Gdańsk,
opiekun merytoryczny projektu SMOK

zofia.lisiecka@wp.pl

602-863-734

Zapraszam do kontaktu ☺

Wykład przeprowadzony na szkoleniu: Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w bibliotece szkolnej- uczeń zdolny, uczeń z niepełnosprawnością lub chorobą przewlekłą, Ośrodek Szkoleniowy ORE w Sulejówku, 16 czerwca 2014 r.
